

Oude huizen in de Rhenense binnenstad en hun bewoners

De huizen van apotheker Post en zijn burens aan de Herenstraat

Henk P. Deys en Ad J. de Jong

Prof. dr. W. van Iterson oppert in zijn boek De Stad Rhenen dat er sterke aanwijzingen zijn dat Rhenen ooit als stad is ontstaan aan de oostkant bij de Bergpoort. Hoewel er nog druk gespeculeerd wordt wie nu Rhenen precies stadsrecht heeft verleend kan in ieder geval vastgesteld worden dat er daarbij sprake is van een sterk 'Gelderse' invloed. Een en ander uit zich bijvoorbeeld in de tijns- (grondrecht) verhoudingen die er vanaf de middeleeuwen geweest zijn. Zo waren alle huizen aan de oostkant van de Kruisstraat (Rijnstraat) tijnsplichtig aan de Graven van Cuijlenburg en was er een tweeërigh gerecht in de Marsch, met een 'sprekende' (namens de bisschop van Utrecht) en een 'zwijgende' (namens de Hertog van Gelre) schout.

De Marsch was een Hoge Heerlijkheid waardoor ook de doodstraf kon worden uitgesproken, hetgeen de nodige perikelen met zich meebracht met betrekking tot de rol van de hoven van Utrecht of Gelre. Inmiddels is in deze artikelenreeks in Oud Rhenen reeds de geschiedenis van een aantal huizen aan de Herenstraat in de buurt van de Bergpoort behandeld.

In deze aflevering komen de geschiedenis van het 'huis van apotheker Post' en de huizen van zijn burens nader aan de orde.

Ten westen van het huis van Post stond een stal die hoorde bij het huis dat ernaast stond. Op deze plaats werd later een huis gebouwd voor het schildersbedrijf van Otto Meijer. Apotheker Post startte er later met een limonadefabriek.

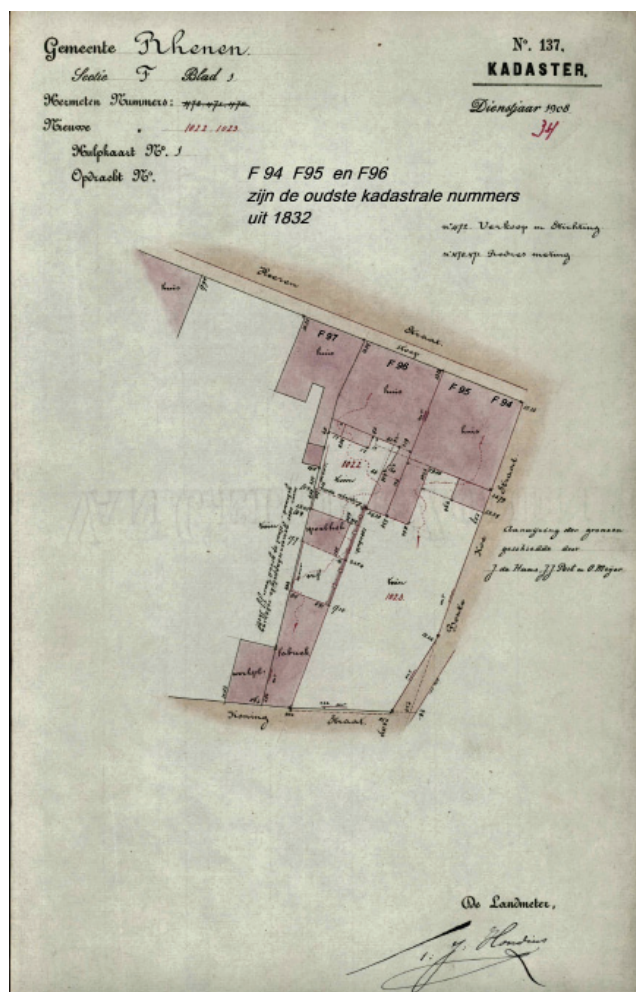
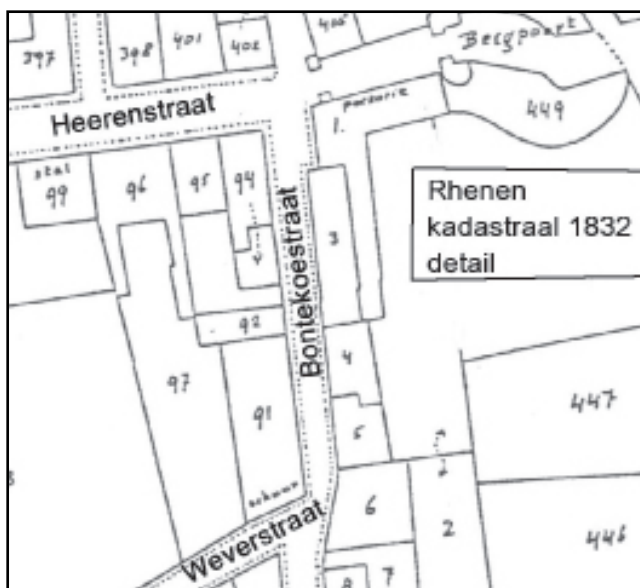
Reeds kwam in Oud Rhenen de geschiedenis van het zogenaamde 'Mensohuis' uitgebreid aan de orde.

In het huidige artikel willen we drie oostelijk daarvan gelegen huizen beschrijven. Het blijkt dat in dit gebied adellijke families, zoals Valckenaer, Van Mathenese, Van Gelder, Van Brienen, Van Brederode, Van Deuverden van Voort, Vosch van Roelinxweert en Vonck van Lienden een 'pied-à-terre' in Rhenen hadden naast kastelen en buitenplaatsen die ze elders in bezit hadden. Voorbeelden zijn de huizen de Duckenburg (bij Nijmegen), de Well (bij Vleuten), Levendael (in Achterberg), de Tollenburg (in de Marsch) en De Blauwe Kamer (net over de grens met Wageningen). Men kan zeggen dat de bewoners en eigenaren in dit stadsgedeelte van Rhenen ook in latere tijd sterk 'Gelders/Betuws' georiënteerd waren.

INLEIDING

In het boek Achter Bergen Rijn staat een fraaie foto uit circa 1900 van de Heerenstraat in oostelijke richting genomen. Daarop staan onder andere de drie huizen, waarvan we de bewoningsgeschiedenis nader willen belichten, waarbij het accent zal worden gelegd op het huis van apotheker Post. Op de foto staat apotheker Post in de deuropening van de

Kadastrale kaartjes uit 1832 en 1908 met de drie panden F94-F96 en een stal F99; de panden F94 en F95 werden later samengevoegd en op de plaats van de stal werd een woonhuis gebouwd

Heerenstraat ca. 1890. Midden op de foto de pastorie (F1) op de hoek van de Bontekoestraat. Daarnaast het huis van De Haas met de 4 diensters (F94-F95). In de deur van de apotheek staat Post (F96) met zijn vrouw, die uit het raam kijkt. Rechts op de foto (F99) Otto Meijer met gezin (fotocollectie H.P. Deys).

apotheek; zijn echtgenote kijkt uit het raam.

In het oostelijk gedeelte van de Heerenstraat hadden diverse adellijke families huizen in bezit. Kennelijk was er een behoefte om naast kastelen en buitenplaatsen tevens een onderkomen te hebben binnen de stadsmuren van Rhenen. Deels zal dat ter bescherming zijn geweest bij oorlogsdreiging, deels omdat in de winter kastelen en buitenplaatsen niet te verwarmen waren en men in de winter liever in een kleiner huis in de stad woonde. We zien dat bijvoorbeeld nadrukkelijk in de stad Utrecht, waar natuurlijk 's winters ook meer vertier was.

Als we de adellijke families die huizen hadden in dit stadsdeel nader analyseren, dan blijkt dat men vaak ook bezittingen had in het Gelderse en aan de overkant van de rivier. De Gelderse connectie is terug te voeren tot in de middeleeuwen en het ontstaan van Rhenen als stad.

Eén van de drie bovengenoemde huizen was in de 17e eeuw eigendom van Jonker Otto van Gelder (ca. 1590-1650), zoon van Karel van Gelder en Maria van Buckhorst; hij woonde vanaf 1638 te Rhenen en was in 1624 gehuwd met Florentina Valckenaer (1598-1659), dochter van Herman Valckenaer (1564-1623) en Margaretha van Mathenesse (1566-1634). Otto van Gelder was een afstammeling van de Hertog van Gelre. Hij werd Heer van de Well (bij Vleuten) genoemd; later ging dit bezit over op een Valckenaer. Een goed overzicht van de structuur en onderlinge relatie van de families Valckenaer, Mathenesse en Van Gelde is te vinden in het boek van Marinus Flokstra over Huize de Duckenburg.

Bij Jor. Otto van Gelder logeerde ca. 1628 'Milort Groningh', een kolonel die bijna de hoogste in persoon was

op de lijst van logees uit het gevolg van Frederik van de Palts (zie p. 567 in het boek *Geschiedenis van Rhenen*).

Otto van Gelder bezat de aan de zuidkant van de Rijn gelegen Middelweert, een gebied met vruchtbare weidegrond. De Middelweert lag net boven de Marschpolder, waar nu de verkeersbrug aan de zuidkant aankomt. Midden 17^e eeuw maakt Otto van Gelder bezwaar tegen aanleg van kribben aan de noordkant van de Rijn ter hoogte van de Middelweert; immers dit zou ertoe leiden dat de rivierloop zich zou gaan verleggen ten koste van de Middelweert. De verstandhouding met het Rhenense gerecht en de toenmalige schout van Rhenen, Jacob van Casembroot, was dan ook op een dieptepunt aangeland. Dit resulteerde in een regelrechte ruzie, waarbij Van Gelder de schout zelfs uitdaagde voor een duel. Wat was het geval?

Tijdens een rechtszaak die plaatsvond op 23 december 1644 was ene Jenneken Claes, geboren te Beuningen (bij Nijmegen), gevangengenomen en had bekend dat zij had 'geconverseerd' met Jan Thomassen zonder getrouwd te zijn. Dat was nog tot daar aan toe, maar op haar aanraden zou deze Jan Thomassen twee paarden hebben gestolen en daar stond de doodstraf op. Deze was dan ook gevangengenomen en op 8 januari 1645 werd hij ter dood veroordeeld.

Otto van Gelder ging zich met deze zaak bemoeien, misschien omdat het personen uit het Gelderse betrof en hem gevraagd was vanuit het Gelderse om erop toe te zien dat men juist gehandeld had bij de berechting van deze personen. De gemoederen lopen hoog op en op 9 januari 1645 daagt Otto van Gelder schout Jacob van Casembroot uit voor een duel omdat hij de avond ervoor niet was toegelaten tot *een*

Gedeelte van een kaart van F.W. Conrad c.s. van einde 18e eeuw met de Marschpolder en boven de Marschdijk, tegenover Rhenen, de Middelwaard (collectie H.P. Deys)

gevangene die dien avond de doot was aengeseyt.

Op die ochtend om acht uur was zijn secondant, Monsr. Coeniet, vendrich van een compagnie van zijn genade den Grave van Cuijlenborch, gelogeert ter huysse van de Heer van Gelder, bij Van Casembroot gekomen. Deze lag nog op bed en een halfuur later kwam hij terug bij Van Casembroot met de vraag om ook een secondant aan te wijzen voor een duel buiten de poort.

Van Casembroot zou zich wat schamper uitgelaten te hebben over de rol van Van Gelder in deze zaak en was van mening dat hij ambtshalve correct had gehandeld. Hij stond echter op het punt naar Wijk bij Duurstede te vertrekken en zo'n duel

Zegel van schout Jacob van Casembroot uit 1638 met zijn familiewapen, een keper vergezeld van drie korenaren (heraldische collectie A.J. de Jong)

kwam hem nu even slecht uit. Maar hij voegde eraan toe dat daartoe zich wel een gelegenheid zou voordoen, zeggende: "ick gae dagelijks langs de straet met een goet rapier op mijn sijde". Of het daadwerkelijk tot een duel is gekomen is

niet bekend. Kennelijk is er niemand dodelijk verwond geraakt, want Otto van Gelder overlijdt in 1650 en Jacob van Casembroot treedt op 18 februari 1651 af als schout te Rhenen.

Het voorval toont aan dat de Stichts-Gelderse tegenstellingen in Rhenen nog tot in later tijd een rol bleven spelen en dat er sprake was van complexe rechtsverhoudingen met Gelre, zoals de gezamenlijke rechtspraak in de Hoge Heerlijkheid De Marsch en de oude tijnsrechten van de graven van Cuijlenborgh in de Rhenense binnenstad.

Het uitdagen van de schout voor een duel is natuurlijk een delicate aangelegenheid, maar Otto van Gelder meende zich dit als 'onafhankelijke' Gelderse edelman te kunnen veroorloven omdat hij in het openbaar beledigd was. Het zal wel nooit meer goed gekomen zijn tussen deze twee lieden.

In het huis van de familie Van Gelder, later met huisnummer 95 en kadastraal nummer F96, woonden in latere tijd apothekers, zoals apotheker J.J. Post, die later ook achter het huis ernaast begon met een limonadefabriek met een ingang aan de Weverstraat (vroeger Koningstraat geheten).

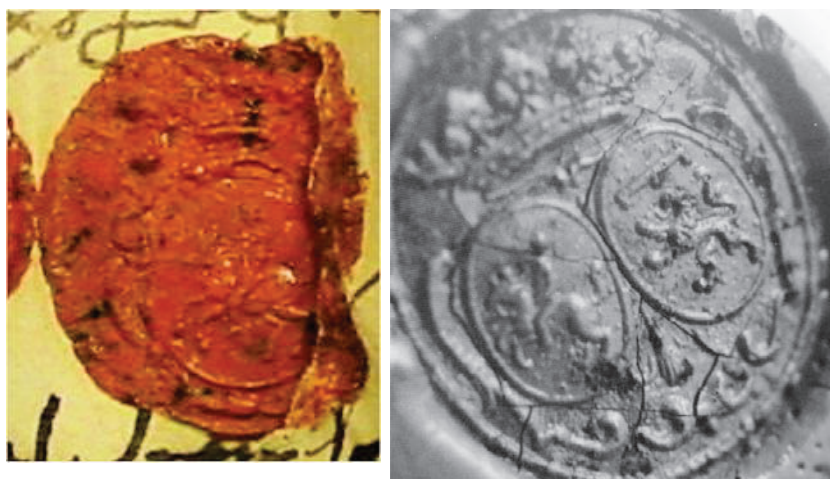
DE GESCHIEDENIS VAN HET HUIS HEERENSTRAAT NO. 95 – KADASTRAAL NUMMER F96 EN DE HUZEN ERNAAST GELEGEN

Hieronder volgt een beschrijving van de bewoningsgeschiedenis van drie huizen gelegen aan de zuidkant van de Herenstraat ten oosten van de aanvankelijke stal, horend bij het huis waar later de familie Menso woonde; op de plaats van de stal werd in 1888 tevens een huis gebouwd.

17^e EEUW

Reeds kwam het huis van de familie Van Gelder ter sprake; ook de geschiedenis van het huis ten oosten ervan (later huisnummer 94, kadastraal nummer F95) is interessant. Dit huis was in de 17^e eeuw in bezit van de familie Van Brederode; hieronder volgt tevens genealogische informatie met betrekking tot deze familie. In dit huis heeft in 1628 Elizabeth Dudely, Gravin Von Lewenstein, behorend tot het gevolg van Frederik van de Palts en zijn echtgenote Elizabeth Stuart, gelogeerd (noot: H.P. Deys, Hoog Bezoek voor het Koningshuis, 1630-1665, in: L. Bultje-van Dillen, *Geschiedenis van Rhenen*, Utrecht 2008, p. 226 e.v.).

In 1647 worden commissaris-generaal van de monstering Floris van Brederode en echtgenote Anna (Geertruijt?) Vonck van Lienden genoemd als eigenaren; op 11 mei 1647

Zegels uit 1698 van Johan Georg Redlich, met ruiter te paard, en zijn echtgenote Maria van Brederode, met de wapens Redlich (ruiter te paard) en Van Brederode (klimmende leeuw met daarboven een barensteel) (heraldische collectie A.J. de Jong)

is de weduwe van commissaris Floris van Brederode eigenaar. Later, in 1679, gaat het huis over op de erfgenamen Van Brederode; in 1684 zijn dit de gezusters Maria en Cornelia van Brederode.

Dochter Maria van Brederode 'van Cloetinge', geb. ca. 1650, overl. te Rhenen 24-2-1725, tr. (1) op 27-2-1686 met Johan Georg Redlich, heer van de Schuilenburg. De Schuilenburg lag tegenover de Tollenburg net ten zuiden van de Marschdijk. Zij erfdochten elkaar voor het gerecht van de Marsch op 5-12-1691. In het rechterlijk archief van de Nederbetuwe bevindt zich een testament uit 1698 met daarop hun zegel. Zij geven daarin te kennen in de kerk van Rhenen begraven te willen worden ondanks de sterke 'Betuwse' oriëntatie van het echtpaar.

In de kerkrekeningen is te vinden dat de heer van de Schuilenburgh (Redlich) op 20 december 1706 in de Cunerakerk is begraven.

Het echtpaar bezat tevens *'die gerechte helft van een bouwinghe lands gelegen in de Nederbetuwe in de Mersche bij Lienden geheiten den Clejne Elswert'*. Voorts kocht het in 1698 van de familie Van Aelwijck nog een ander huis in de Langhe Heerenstraet te Rhenen, dat ooit toebehoord had aan Ariaentje Biet den Beck (merkwaardige naam), met een 'jaarlijkse uitgang van 2 capoenen' aan de Commanderie van de Ridderlijke Duitse Orde.

De Kleine Elswert werd vanouds in leen gehouden door de familie Van Leefdael.

Floris van Brederode van Cloetinge

werd 22-12-1615 als erfgenaam van zijn moeder Cornelia van Wees beleend met de 'Cleijne Elswert' te Lienden in het kwartier van Nijmegen. Cornelia van Wees was namelijk een kleindochter van Margriet van Leefdael, kleindochter van Lodewijk van Leefdael.

Floris van Brederode overlijdt op 30-11-1635 en wordt te Rhenen begraven; hij tr. Anna Vonck van Lienden, geb. 1597, overl. vóór 3-7-1678, dochter van Dirck Vonck van Lienden en Maria Vonck van Lienden. Hij was een zoon van Walraven, bastaard van Van Brederode van Cloetinge, uit diens tweede huwelijk met Cornelia van Wees, vermeld 28-4-1595, overl. vóór 22-12-1615, dochter van Olivier van Wees en Isabella van Buuren.

Olivier van Wees was een zoon van Christoffel van Wees en Margriet van Leefdael.

Maria van Brederode tr. (2) te Rhenen 6-6-1708 met Dirk van Bienen, overl. na 1720, weduwnaar van Anna Margaretha de Ruyter; hij was een zoon van Gijsbert van Bienen en Geertruid Vonck van Lienden. Maria van Brederode testeert op 9-6-1720 op huize Levendael; zij wordt dan genoemd als echtgenote van Dirk van Bienen, eerste regerende burgemeester van Rhenen. Dirk van Bienen overlijdt in 1726 als heer van Levendael. Maria van Brederode overlijdt 24-2-1725 en wordt op 1 maart daarna 's avonds in de kerk begraven

Kaartje van De Marsch en Lede en Oudenwaard met daarop aangegeven de ligging van de Tollenburg, met sterrenbos, Schuilenburg en Elzenwaard (zie geraadpleegde bronnen)

Rouwbord in de Cunerakerk van Maria van Brederode (ca. 1650-1725) met haar wapenkwartieren, in 1789 opgetekend door M.L. van Hangest d'Yvoy (collectie KNGGW/CBG in Den Haag)

met een rouwbord.

Dit rouwbord met 16 wapenkwartieren hing in 1789 nog in de kerk en is beschreven door heraldicus M.L. van Hangest d'Yvoy, die de kerk in dat jaar bezocht.

Terug nu naar het huis westelijk naast het huis van de Van Brederodes, het huis van de familie Van Gelder. In 1657 wor-

Portret van commandeur Carel van Gelder (1632-1706) en zijn rouwbord dat in de Cunerakerk hing, met 8 kwartieren, getekend door M.L. van Hangest d'Yvoy in 1789 (foto RKD Den Haag, wapenhandschrift collectie KNGGW/CBG in Den Haag)

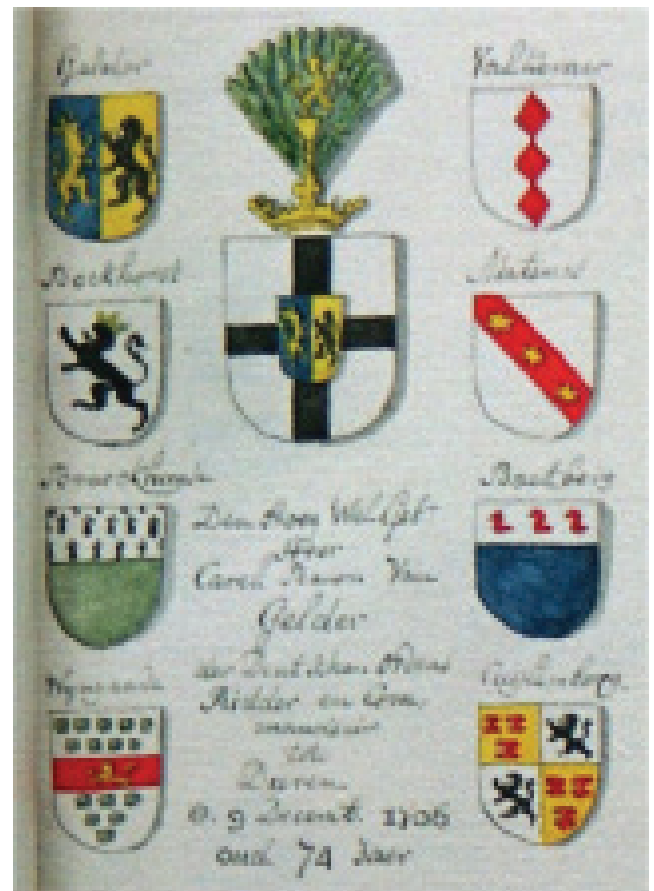
den de erfgenamen van Jor. Otto van Gelder en zijn vrouw Florentina Valckenaer genoemd als eigenaren. De namen van de erfgenamen zijn die van de jonkheren en jonkvrouwen Herman (30 jaar), heer van der Well, Carel (25 jaar), Margaretha (30 jaar) en Maria van Gelder (16 jaar).

Carel van Gelre (Karel van Gelder) en zijn twee zusters bleven aanvankelijk wonen in het huis aan de Heerenstraat; Margaretha van Gelder vertrok later naar een huis aan de Markt; zij overlijdt in 1683 en Carel en Maria worden genoemd als haar erfgenamen.

Karel van Gelder stierf ongehuwd op 9-12-1706 en werd op 17 december in de kerk van Rhenen begraven; hij was commandeur van Doesburg (1685) en Dieren (tot 1706) bij de Ridderlijke Duitse Orde. Er werd voor hem een rouwbord in de kerk gehangen, dat er in 1789 nog hing en door heraldicus M.L. van Hangest d'Yvoy is beschreven. Zijn zuster Maria van Gelder was op 25-5-1701 overleden en op 2-6-1701 's avonds (duur tarief) in de kerk begraven; ook voor haar was een rouwbord opgehangen met dezelfde wapenkwartieren.

Uit een boedelbeschrijving blijkt dat het huis van de Van Gelders voornaam ingericht was. Zo was er sprake van kostbaar goud op leerbehang in de voorkamer.

Het huis aan de oostkant ernaast gelegen, op de hoek van de Bonte Koestraat, behoorde einde 17^e eeuw toe aan

Johanna van Dilsen, weduwe van dominee Cornelis van der Son; zij ondertrouwde als weduwe te Rhenen op 5-3-1692 met advocaat Philippus Cornelis Tollius, j.m. uit 's-Gravenhage. Het huis werd in 1695 verkocht aan Jacob van Manen en diens vrouw Anna Maria Buddingh, die het op 11-2-1698 doorverkochten aan oud-burgemeester Cornelis van Wijk.

18^e EEUW

Het huis van de Van Brederodes komt begin 18^e eeuw in handen van Jannigje van Ede, weduwe van slotenmaker Coenraad van Voorst. Het is dan een herberg/tapperij geworden met de naam: *daer de Prince jagt uijthangt*.

Jannigje van Ede verkoopt op 20-6-1714 het huis en toebehoren aan Cornelis van Ommeren, die het kocht voor zijn kinderen.

In 1748 wordt Aaltje van Ijsendoorn ter plaatse als weduwe van Cornelis van Ommeren genoemd met een herbergiers- en tappersnering. Zij heeft 4 zoons en een dochter, te weten Arien (38 jaar), Baron Messemaker (34 jaar), Dirk (32 jaar), Huijbert (23 jaar) en Cornelia van Ommeren. Vooral Baron Messemaker heeft een exotische voornaam; hij wordt genoemd als voogd over Hendrik van Ommeren.

In 1747 zijn Arien, Baron Messemaker en Dirk van Ommeren pachters van het gemaal.

Op 1-4-1808 transportereren Hendrik van Ommeren en Jan Hendrik Broers als gemachtigden van de erfgenamen van Jacobus van Ommeren het huis met toebehoren aan Teunis van Dijk. Deze was op 25-12-1808 te Rhenen getrouwd met Maria Sophia Henken, die te Amsterdam geboren was. Uit dit huwelijk zijn tenminste drie kinderen bekend. Als op 20-5-1828 het huis publiek verkocht wordt, is Jan Henken, dekker te Achterberg, voogd over de minderjarige kinderen Elisabeth, Gerrit en Herbert.

Later komt het huis in handen van Pieter Huijbert Roghair, koopman in hout en houtzaagmolenaar, die ook een houtzaagwindmolen heeft.

Het huis ernaast van de Van Gelders is dan inmiddels bij de familie Van Brien terechtgekomen. Leden van deze familie waren Heer van Levendael en bekleedden tevens het ambt van burgemeester te Rhenen.

Mr. Gijsbert van Brien, regerend burgemeester met een broer Gerrid van Brien, verkopen het huis op 3-2-1727 aan Johan Pluijmejoen, koopman te Haarlem en diens vrouw Juffr. Eva van der Groe. Dit echtpaar gaat waarschijnlijk scheiden en in de periode 1729-1736 is eigenaar Juffr. Van der Groe en wordt het huis bewoond door mevrouw de weduwe Van Zwoll. Op 14-7-1735 ver-

koopt Eva van der Groe het huis en toebehoren aan Dirk Roghair en blijft aanvankelijk in de periode 1737-1745 de weduwe Van Zwoll er wonen. Deze weduwe Van Zwoll was waarschijnlijk de tweede vrouw van Gerard van Zwoll, die in 1697 trouwde met Theodora Klerck en in 1726 met Christina Margaretha Klerck. Daarna gaat het huis via de weduwe van oud-burgemeester Dirck Roghair (periode 1754-1760) over op diens zoon apotheker Simon Roghair; deze was op 27-2-1718 gedoopt te Rhenen als zoon uit een derde huwelijk van Dirck Ariens Roghair, geb. in 1638 te Heusden (Opheusden?) en Christina Elisabeth Laets, geb. Budel 1683. Simon Roghair trouwde op 12-7-1739 te Wageningen met Maria Christina van Daatselaar, j.d. van Wageningen.

*Cornelis Elias Stark 1811-1876.
(fotocollectie H.P. Deys).*

Op 3-10-1796 verkoopt de familie Roghair het huis met toebehoren aan Christiaan Roghair, ged. te Rhenen 28-1-1761. Deze was aanvankelijk samen met zijn oom Pieter Huijbert Roghair houtzaagmolenaar en koopman in hout en was schepen en stedelijk ontvanger te Rhenen; later wordt hij alleen als apotheker genoemd. Uiteindelijk komen de huizen met nummers 94 en 95, kadastrale nummers F95 en 96, ooit in de 17^e eeuw bewoond door de adellijke families Van Gelder en Van Brederode, dus terecht bij leden van de familie Roghair.

Interieur van de limonadefabriek 'De Postduif' rond 1920, met vader en zoon Post, Aart van Thuijl en jongen Hovestad (Fotocollectie H.P. Deys)

Het echtpaar Arendina Boodt-Jan Jacob Post, ca 1900
(Fotocollectie H.P. Deys)

We komen leden van de familie Roghair al in de 17^e eeuw tegen als schepen en burgemeester te Rhenen. Er bestaat een uitgebreide genealogie van dit te Rhenen voorkomende geslacht, zie J.K. Roghair, *Genealogie Roghair – Een oud Rhenens geslacht* (Den Haag ca. 1995); voorts publiceerde Mr. J. Belonje in Oud Rhenen 1993, januarinummer, over een tak van de familie die vanuit Rhenen naar Alkmaar vertrok (zilversmeden).

Over het huis, ten oosten ervan, op de hoek van de Bonte Koestraat, huisnummer 93 met kadastraal nummer F 94, weten we dat het in 1714 in bezit was van Jan van Grootveld, gehuwd met Hendrikje Wijnen; Jan van Grootveld bleef in de periode 1720-1742 eigenaar.

Op 9-12-1743 verkopen de erfgenamen van Jan van Grootveld en Hendrikje Wijnen het huis aan Willem Janssen Langelaar en Willemijn Willems. In 1748 wordt Willem Janssen Langelaar tabakker en arbeider genoemd. Hij wordt tot 1795 eigenaar en gebruiker (bewoner) genoemd. Het huis

De limonadefabriek verhandelde ook pindakaas.

blijkt voorts tijnsplichtig te zijn aan de Domeinen.

Op 1-3-1796 verkopen de kinderen en erfgenamen van de weduwe Langelaar het huis met toebehoren aan Gerrigje Leliveld, weduwe van Gerrit van den Berg. Gerrigje Lelijveld, weduwe van Gerret van den Berg, verkoopt op 6-12-1815 huis en schuur Herestraat No. 93 aan Dorus (Theodorus) Liethoff, schoenmaker, en zijn vrouw Petronella

Buddingh. Liethoff was aanvankelijk naast schoenmaker tevens kroeghouder.

19^E EN 20^E EEUW

Bewoner en eigenaar was begin 19^e eeuw de apotheker Christiaan Roghair. Zijn voorganger Simon Roghair wordt in 1779 vermeld als apotheker en Christiaan vinden wij in 1801 en 1805 als 'apothecar'. Christiaan Roghair was ongehuwd. Hij had een apothekersbediende Gerardus de Vriend (een zoon van Gerardus de Vrind en Lamberta Bouman) en een dienstmaagd Johanna Bouman uit Renswoude. Vele leden van de familie Roghair hebben burgemeesters van Rhenen geleverd. Voor ons van belang waren de genoemde Christiaan, die van 1812-1815 burgemeester is geweest en Gerrit Jacob Roghair was dit van 1871-1842. Christiaan, de apotheker, stierf in 1834, 73 jaar oud en in het volgende jaar, in 1835, kwam Cornelis Elias Stark (Ilpendam c. 1812-1876) in Rhenen met attestatie van Wijk bij Duurstede. Hij vestigde zich als 'arsenijmenger' in plaats van Chr. Roghair en trouwde in juli 1836 met de Rhenense Johanna de Vrind. Zijn schoonmoeder was Lamberta Bouman uit Renswoude, mogelijk een zuster van de dienstmaagd Johanna van Christiaan. Na haar overlijden is hij in tweede huwelijk gehuwd met de twee jaar jongere zuster Gerardina de Vrind en uit dit huwelijk is de elders in dit nummer besproken Elias Stark geboren. Cornelis Elias Stark stierf op 65-jarige leeftijd in 1876. Zijn weduwe Gerardina de Vrind heeft de apotheek in 1876 verkocht aan Jan Jacob Post, apotheker.

Jan Jacob Post (Groningen 04-01-1847 - Rhenen 01-01-1932), wiens vader ook apotheker was, vestigde zich in Rhenen dus als opvolger van Cornelis Elias Stark in de Heerenstraat 103 (Kad. F 96). Hij kwam per 17-5-1876 uit Culemborg en trouwde 9-5-1877 met Arendina Anna Maria Petronella Boodt, een dochter van de Rhenense huisarts dr. Pieter Boodt. Zij kwamen te wonen in de apotheek, Heerenstraat 103. In 1885 kreeg Post vergunning om een hekje op de stoep voor zijn woning te plaatsen, mits het niet werd voorzien van scherpe punten (zie ABR 299, geheel rechtsonder op de foto). Deze apotheek was wijd en zijd bekend en heeft op die plaats gestaan tot aan mei 1940.

Briefhoofd van de 'folder' van 1897 met de aanbieding van vruchtensappen aan scholen.

Detail van KLM-luchtfoto, 1930. Op de voorgrond midden, aan de Weversstraat de limonadefabriek. Midden boven Garage van der Horst, iets naar rechts (met het platte dak) de Rotterdamsche Bank en daarnaast (met dakkapel) de voormalige stal, later bedrijf van Otto Meijer. (Fotocollectie H.P. Deys)

LIMONADEFABRIEK

Vader Post heeft naast zijn apothekerschap in of achter de apotheek een 'fabriek' van vruchtensappen opgericht. In

Op de voorgrond de verwoeste percelen F96 en F99 in mei 1940. Het 'torentje' van de Rotterdamsche bank is midden rechts nog juist zichtbaar. (Fotocollectie H.P. Deys)

1907 kocht hij van zijn rechter buurman Jan de Haas het stuk grond dat achter zijn (Post's) woonhuis lagen grensde aan de Weversstraat (toen ook wel Koningstraat geheten). Hierop bouwde hij een 'werkplaats voor het maken van vruchtensappen', waar hij op 19-5-1905 een bouwvergunning voor kreeg. Het Kadaster toont aan dat er aan de 'Koningstraat' een fabriek en westelijk er tegenaan een 'werkplaats' verscheen. De bouwmeester was Derk Hoiting. Vreemd genoeg verschaft Post pas schriftelijk op 19 mei 1906 de bouwgegevens voor 'een te bouwen werkplaats voor vruchtensappen'.

In een rondschriften van 27 september 1897 biedt Post, als 'Fabriek van zuivere Limonades 'de Postduif'' aan onbekende afnemers, frambozen- en citroenlimonades aan. Deze aanbieding, bedoeld voor 31 augustus 1898 betrof kennelijk schoolhoofden, en bedoeld voor de a.s. kroning van Wilhelmina, een jaar later.

'Uit een maathoudende flesch van pl.m. 1 kilo kan men 33 glazen uitstekende limonade schenken, zodat er voor f 3,=

Optocht ter gelegenheid van het afscheid van burgemeester jhr. dr. M.L. van Holthe tot Echten in 1934. In het pand van De Haas is intussen de winkel van Hendrik Pleijler gevestigd: Manufacturen en Confectie. Heeren-, Jongeheeren- en Kinderkleding, katoenen Jongenspakjes, Blouses en kinderspeelpakjes. Witte en gekleurde Heeren Overhemden, Hoeden, Petten, Bretels en Sokkenhouders, Parapluies, Kantten Borduursels en Zijden Linten, Mantel- en Garneerknoopen. (Fotocollectie H.P. Deys)

uit 3 flessen 100 glazen voor honderd kinderen kunnen worden geschonken.' Dat is voor elke Feestcommissie te doen. 'Vooral in den zomer verkiezen de kinderen dat boven Chocolade of Melk'. In deze 'folder' is een rapport van een chemisch laboratorium opgenomen, waarin verklaard wordt dat de 'limonadestropen vrij zijn van zware metalen,

De Weversstraat in mei 1940 met rechts een deel van de limonadefabriek (fotocollectie H.P. Deys)

vrije minerale zuren, vreemde kleurstoffen of conserveringsmiddelen en de kleur en geur alléén afkomstig van bestanddelen aan de betreffende vruchten ontleend'. Hierbij speelde Post heel zakelijk in op de kroningsfeesten, die in het erop volgende jaar voor a.s. koningin Wilhelmina zouden worden georganiseerd. De Postduif was ook een vaste leverancier van limonades aan Ouwehands Dierentuin, waar kinderen op 'getraceerd warden'. In een advertentie lezen wij dat de limonades van de 1e rang in het gebruik het goedkoopst zijn en zonder vreemde kleurstoffen, zonder saccharine, salicylzuur of kunstmatig bereide en kunstmatig gekleurde zogenaamde vruchtensappen zijn bereid. Post had reeds in 1898 een werkplaats in zijn achtertuin neergezet, waarin kennelijk de limonadefabriek is ontstaan. Post kocht in 1907 van buurman De Haas 'een stuk tuin' achter zijn apotheek gelegen. In mei 1908 kreeg Post een milieuvergunning voor de 'oprichting van een fabriek van vruchtensappen'. Het betreft

een 'werkplaats met een stoomketel en er zullen hoogstens 5 personen werkzaam zijn'. Er zijn hier geen bezwaren tegen gekomen en de 'bedoelde' fabriek moest binnen 2 maanden voltooid en in werking gebracht zijn.

Rond 1926 vond er een boedelscheiding plaats, waarbij vader Jan Jacob en zijn oudste dochter, apothekersassistente, Johanna Mina de apotheek verwierven. De limonadefabriek ging over naar Jaap en diens jongere broer Gerhard Jacobus. Johanna (1881-1966) was weduwe van de vroeg (1904) overleden Cornelis Peeters; ze had een zoon Addie (Adriaan, 1902, zie ABR 333). Tevens was al in 1925 opgericht de 'Naamlooze Vennootschap Conservenindustrie De Postduif, voorheen Apotheker J.J. Post', te Rhenen. De comparanten waren Jaap Post en de reeds genoemde 10 jaar jongere broer. Doel was de voortzetting van de door J.J. Post gedreven fabricage van en handel in vruchtenlimonadesiropen, vruchtensappen, vruchten in glas, vruchtenwijnen enz. We weten ook dat er meer verhandeld werd, onder andere 'Echte Westindische pindakaas'. In 1926 kreeg G.J. Post een milieuvergunning voor de plaatsing van een stoomketel in de conserven- en vruchtensapfabriek. De vennootschap kocht in 1926 van de weduwe Willemien Meijer-van Ommen het buurpand (F 96, ABR 302), dat tegen de westzijde gelegen was. Hier heeft Otto Meijer zijn schildersbedrijf gehad en het pand werd bij de limonadefabriek getrokken. Na de verwoesting in mei 1940 werd het, zoals het geval was bij alle verwoeste percelen, door de Gemeente Rhenen onteigend. De verwoesting in mei 1940 betekende de doodsteek voor de limonadefabriek en het bedrijf is niet

Apotheek Post ca. 1888, links de woning van Jan de Haas (fotocollectie H.P. Deys)

meer voortgezet.

Apotheek Post werd na het overlijden in 1932 van de apotheker Jan Jacob waargenomen door zijn dochter Johanna Mina Peeters-Post. Omdat zij niet in het bezit was van een wettelijk vereist apothekersdiploma, hebben diverse 'provisoren' de verantwoordelijkheid over de apotheek gehad. De apotheek werd in 1943 aan de (nieuwe) Fred. Van de Paltshof voortgezet, eerst met waarnemers, totdat in 1944 de Chinees-Nederlandse apotheker Tion Han Njo de apotheek overnam en verplaatste naar de overkant bij de bushalte. In 1961 werd de apotheek overgenomen door het apothekersechtbaar Deys-Trijssenaar. Zij verplaatsten de apotheek in 1975 naar een nieuw pand aan de Nw. Veenendaalseweg, hoek Bantuinweg. In 1993 werd de apotheek aan opvolger De Roij verkocht. Intussen had de voormalige knecht bij De Postduif, Aart van Tuijl, als 'bierhandelaar' in 1926 aan de Bantuinwege een eigen bedrijf opgezet. Hij liet door G.J.H. Smit een woning tekenen die later uitgebreid werd tot fabriek en die we veel later als Indisch eethuis 'Soedi Mampir' hebben leren kennen. Uit een advertentie weten we dat er veel artikelen verkocht werden: limonades, gazeuses, siropen, wijnen, likeuren, Amstel bieren, Victoria water, boerenjongensadvocaat en er was sprake van een bierbottelarij en een mineraalwaterfabriek. In 1945/46 werd de zaak verkocht aan Jan de Haas en Jan Evert Penning. Laatstgenoemde kwam in dat pand te wonen.

Na het verhaal van het oorspronkelijke kadastrale nummer 96 volgt nog kort de geschiedenis van nr F94 en F95, het hoekpand met de Bontekoestraat en F99, de 'stal' westelijk van apotheek Post. In 1832 was Theodorus Liethoff, schoenmaker, eigenaar van F94. Hij woonde hier met Pietronella Buddingh en 7 kinderen. Liethoff was 'rooms' en we tellen in het register van de volkstelling 1830 op 2594 inwoners in totaal 12 'roomsche' personen. Liethoff stierf in

1837 waarna het perceel, kennelijk onder het motto 'buurmans goed is maar eenmaal te koop', werd gekocht door Pieter Huibert Roghair, koopman in hout en wonende in F95, die het gekochte pand samenvoegde met zijn eigen pand. Pieter Huibert stierf in 1872 en zijn weduwe Hendrika van der Poel en zoon Gerrit Jacob Roghair kregen in 1893 het vruchtgebruik, maar ook in 1893 werd het geheel verkocht aan Jan de Haas, steenfabrikant uit Heteren, die sinds 1878 met Deliana Dedrica Sandbrink in de Molenstraat woonde. Rond deze tijd is er voor de gecombineerde panden F94-F95 één voorpui gebouwd. Bouwvergunningen waren er toen niet en we weten niet wie de voorpui vernieuwde, vermoedelijk De Haas. In elk geval zien we de belastbare waarde van 150 naar 300 stijgen. Deze

nieuwe gevel, met 6 bovenvensters, zien we op de foto met de vroegere apotheek Post, waarop 4 personeelsleden vóór het pand van De Haas staan. Intussen moet ook de gevel van de apotheek, F 96, vernieuwd zijn. De pui hiervan is bijna het spiegelbeeld van F 94-95. Jan de Haas overleed in 1916 waarna het pand (ABR 297) werd verkocht aan Hendrik Pleijler, 'winkelbediende', die er een zaak in manufacturen en kleding vestigde. Ook dit pand heeft de beschietingen van mei 1940 niet overleefd en werd onteigend door de Gemeente. Rest nog de 'stal' nummer F99. Deze behoorde toe aan de weduwe van Menso Johannes Menso: Harnske Volbracht Duering. Deze ging na boedelscheiding in 1867 over op haar zoon, de Rhenense kantonrechter J.C.P.E. Menso en na diens overlijden in 1874 naar Hendrikus Menso, majoor der Infanterie te Haarlem. In 1878 ging de boedel naar Maria Christina v.d. Schooren, wed. Hendrik Menso, die het in 1880 verkocht aan Wouter Peterse de Vries, aannemer in Bussum. Hij verkocht het in 1885 weer door aan Willem Barend van Ommen, tabaksplanter. Een deel van de tuin was reeds in gemeenschappelijk bezit met W.A. Sandbrink en in 1888 volgde een 'verbouwing' van de stal tot een pand, waarvan de belastbare waarde van 60 naar 200 steeg. Intussen was dochter Willemina van Ommen gehuwd met de huisschilder Otto Meijer, die het pand in 1894 van zijn schoonvader kocht. In dit pand werd zijn bekend geworden huis- en decoratie schildersbedrijf gevestigd (ABR 302). Na het overlijden van Otto Meijer werd het perceel in 1927 verkocht aan de N.V. Nationale Bankvereniging te Utrecht, die er een 'Bankgebouw' op bouwde (bouwvergunning febr. 1927). In 1834 werd het pand doorverkocht aan de Rotterdamsche Bankvereniging N.V. te Utrecht. Dit gebouw was het enige gebouw aan de zuidzijde van de Herenstraat, dat *niet* verwoest werd in mei 1940, maar tevens

De Limonadefabriek na de verwoestingen van mei 1940. (fotocollectie H.P. Deys)

het enige gebouw aan dezelfde zuidzijde, dat in eind 1944 of 1945 wel is verwoest.

GERAADPLEEGDE BRONNEN

De geraadpleegde bronnen zijn grotendeels dezelfde als vermeld bij vorige artikelen in de rubriek 'Oude huizen in de Rhenense binnenstad en hun bewoners', verschenen in Oud Rhenen in de periode 2012-2016. Belangrijke bronnen met informatie over eigenaars en bewoners van de huizen vormen ook dit keer weer vooral de transporten voor het gerecht

van Rhenen, notariële archieven, Doop- Trouw- en Begraafboeken Rhenen en Bevolkings- en Burgerlijke Stand-registers van Rhenen vanaf 1812-1920. Deze bronnen kunnen alle worden geraadpleegd in het Regionaal Historisch Centrum Zuidoost Utrecht (RHCZOU), Archieftoegangen No.'s 63, 66 en 152.

Overige geraadpleegde bronnen zijn o.a.:

A.J. de Jong, Oude huizen in de Rhenense binnenstad en hun bewoners – De familie Menso, Oud Rhenen, jaargang 31, No.2 mei 2012, p. 4 e.v..

Zegel van schout van Rhenen Jacob de Casembroot aan charter d.d.15-12-1638, Oud Archief Rhenen, Toegang 152, Reg. Nr. (tevens tijdelijk Inv.No.) 130.

Kaartjes met daarop aangegeven de Tollenburg, de Schuilenburg en de Middelweert zie o.a.: *Historische Atlas Gelderland* (Uitgeverij Robas Producties 1989) en *Grote Historische Atlas van Nederland – 1. West-Nederland 1839-1859* en *Idem 3. Oost Nederland 1830-1855* (Wolters-Noordhoff Atlasproducties, Groningen 1990).

Tekeningen van de rouwborden van Maria van Brederode en Karel van Gelder, die ooit in de Cunerakerk hebben gehangen, zie: M.L van Hangest d'Yvoy, *Grafschriften, Rouwborden en Kerkglazen in verscheidene plaatsen in Utrecht etc.*, Collectie handschriften KNGGW, CBG Den Haag, Inv. No. GHS 50D31.

Over de geschiedenis van De Blauwe Kamer en de families Van Gelder en Valckenaer zie: Martinus Flokstra, *Huize De Duckenburg in Nijmegen* (Venray 2015).

Zegel op testament met de familiewapens Redlich/Van Brederode d.d. 29-9-1698 aangetroffen in Rechterlijk Archief Nederbetuwe, Inv. No. 273, folio 266.

A.J. de Jong en C.L. van Otterlo, *Genealogie en Heraldiek te Rhenen* (Voorthuizen/Zeist 1996).

H.P. Deys, eigen fotocollectie Rhenen en databases met betrekking tot Bevolkingsregister, Burgerlijke stand, Kadastrale gegevens, Bouwvergunningen en Hinderwetvergunningen.

H.P. Deys, *Achter Berg en Rijn – Over boeren, burgers en buitenlui in Rhenen* (Rhenen 1981). Ter toelichting, onder ABR 123 wordt bedoeld de afbeelding 123 in dit boek.

Apotheek Post

Jaar	Kadaster	Adres, omschrijving	Bewoner	Beroep	Eigenaar
1832	F96	Heerenstraat 95	Chr. Roghair	apothecar	Chr. Roghair
1834	F459	Heerenstraat 95 huis en erf	Stark Cornelis Elias g/m Johanna de Vrind	artsenijmenger	C.E. Stark
1876	F471	Heerenstraat 103 huis werkplaats, erf	Jan Jacob Post g/m Arendina Boodt	apotheker en limonadefabrikant	J.J. Post
1907	F1022	Heerenstraat A58 huis fabriek tuin erf	Jan Jacob Post g/m Arendina Boodt	Aankoop grond van J. de Haas	Jan Jacob Post
1926	F1113	Heerenstraat huis en erf	Jan Jacob Post en Johanna Mina Post wed. Peeters	Splitsing in apotheek en limonadefabriek	Jan Jacob Post en Johanna Mina Post wed. Peeters
mei 1940	F1113	Heerenstraat huis en erf verwoest	Jan Jacob Post en Johanna Mina Post wed. Peeters	Onteigening door gem. Rhenen	Gemeente Rhenen

Limonadefabriek De Postduif

Jaar	Kadaster	Adres, omschrijving	Functie		Eigenaar
1926	F1114	Heerenstraat A58	Limonadefabriek De Postduif	-	J. Post en G.J. Post
1928	F1114 + F743	Heerenstraat A56 fabriek huis schuur erf	Limonadefabriek De Postduif	-	J. Post en G.J. Post
mei 1940	F1114 + F743	Verwoest mei 1940	Limonadefabriek De Postduif	Onteigening door gem. Rhenen	Gemeente Rhenen